Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 41, Ekim 2019, s. 510-523

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.38862>

Öğr. Gör. Dr. Songül DÜMLUPINAR ALİCAN

Malatya Turgut Özal Üniversitesi Arapgir Meslek Yüksekokulu,
alicansongul@gmail.com

İLK HAÇLI SEFERLERİ SIRASINDA BİZANS VE HAÇLILARIN BİRBİRLERİNE İLİŞKİN ALGILARI

Özet

Haçlı Seferlerinin birçok nedeni mevcut olmakla birlikte bunların en önemlilerinden biri Peçenekler, Selçuklular ve Çaka Beyliği (1081-1093) tarafından sürekli sıkıştırılan Bizans Devleti'nin Batı'dan yardım istemiş olmasıydı. Bizanslılar, Batı'dan yardım isterken Haçlıları paralı asker olarak kullanabilecekleri, Selçuklulara karşı kaybetmiş oldukları toprakları onlar sayesinde geri alabilecekleri, daha sonra da Haçlıların ülkelerine geri dönecekleri düşüncesini taşımaktaydılar. Fakat süreç bu şekilde işlemedi. Haçlılar Anadolu'ya yalnızca Bizanslılara yardım etmek için değil, yeni topraklar fethederek yerleşmek için gelmişlerdi. Nitekim I. Haçlı Seferi sonrasında kurulan Haçlı devletleri Haçlıların bu niyetlerinin en bariz göstergesiydi. Öte yandan Haçlılarla ilgili sorun bu kadarla da sınırlı değildi. Onlar geçtikleri yerleri adeta ateş ve kül yığımına çevirmiş, Balkanlarda büyük huzursuzlukların yaşanmasına sebebiyet vermişlerdi. Buna bağlı olarak Bizanslılar, Haçlılarla hareket etme fikrini yeniden gözden geçirmiş, II. ve III. Haçlı Seferleri sırasında onlara yardım etmekten imtina etmişlerdi. Hatta elimizde bulunan tarihî veriler, Bizanslıların, Haçlı kalabalıklarına sundukları rehberlik hizmeti ile onları sarp güzergâhlara sevk ettiğini ve bir anlamda Anadolu'daki Türkmenlerin önüne attıklarını göstermektedir. Bunun ya da buna dönük algının Haçlıların Bizans'a ilişkin fikirlerini doğal olarak olumsuz manada yeniden biçimlendirdiği söylenebilir. Bu metinde söz konusu algı dönüşümü ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haçlılar, Bizanslılar, Türkmen, Haçlı Seferleri, Anadolu, Algı.

THE PERCEPTIONS OF BYZANTINE AND CRUSADERS IN THE EARLY CRUSADES

Abstract

Although there were many reasons for the Crusades, one of the most important of these was that the Byzantine State, which was constantly pressed by Pechenegs, Seljuks and Çaka Principality (1081-1093), requested assistance from the West. When the Byzantines asked for help from the West, they thought that they could use the Crusaders as mercenaries, that they could take back the lands they had lost against the Seljuks and then the Crusaders would return to their countries. But the process did not work that way. The Crusaders came to Anatolia not only to help the Byzantines but to settle by conquering new lands. As a matter of fact, the Crusader states established after the First Crusade were the most obvious indication of these intentions of the Crusaders. On the other hand, the problem with the Crusaders was not limited to this. They turned their places into a pile of fire and ash, causing great unrest in the Balkans. Consequently, the Byzantines revised the idea of acting with the Crusaders and refused to help them during the Second and Third Crusades. In fact, the historical data that we have shows that the Byzantines sent them to the steep routes with the guidance service they offered to the Crusaders and threw them before the Turkmens in Anatolia. It can be said that this naturally re-shaped the perceptions of Crusaders about Byzantium. In this paper, the transformation of this perception will be discussed.

Key Words: Crusaders, Byzantines, Turkomans, Crusades, Anatolia, Perception.

GİRİŞ

Bizans ve Haçlılar

Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya çıkmasının temel sebeplerinden biri, Bizanslıların 1071 yılında Malazgirt'te kendilerine karşı tarihî bir zafer kazanan Selçuklular, Adalar Denizi kıyılarında büyük bir tehlike olarak temayüz eden Çaka Beyliği ve Balkanlarda imparatorluğu zorlayan Peçenekler gibi Türk kaynaklı tehditler dolayısıyla Katolik Hristiyan dünyasından yardım istemiş olmasıydı.¹ Batı'dan alınacak yardım ile Haçlı kuvvetlerinden paralı asker gibi istifade edebileceğini düşünen Bizans, onlar sayesinde Türklere karşı mücadelede avantajlı bir

¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004, s. 128; P. M. Holt, *Haçlılar Çağı*, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 18-19; Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 41-45; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016, s. 46-18. Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya çıkışı ve nedenleri ile ilgili olarak bkz. Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 111-112; Işın Demirkent, "Haçlı Seferlerinin Mâhiyeti ve Başlaması," *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri (26-27 Mayıs 1997)*, *Bildiriler*, İstanbul 1998, s. 1-14; Aynı yazar, "Haçlılar," *DİA, XIV*, İstanbul 1996, s. 525-526; Salim Koca, "Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?," *Gazi Akademik Bakış*, 10/20, 2017, s. 17 vd.; Muharrem Kesik, *Selçukluların Haçlılarla İmtihani*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 14 vd.

konuma geleceğini ve kaybettiği toprakları geri alabileceğini hesaplıyordu.² Haçlılara gelince, onlar da sözümona Türk ve Müslüman zulmü altında yaşayan Doğu'daki kardeşlerine yardım edecek ve onları kurtaracaklardı. Fakat I. Haçlı Seferinden itibaren görüldü ki, Haçlıların paralı asker olmak gibi bir niyetleri yoktu ve hedefleri de Kutsal Topraklardaki dindaşlarını kurtarmak düşüncesi ile sınırlı değildi. "Taşı toprağı altın olan" Doğu'nun mamur şehirlerini ele geçirmek, buralara yerleşmek istiyorlardı. Bu bakımdan ilk Haçlı Seferi ile birlikte Bizans idaresinin bir çeşit hayal kırıklığı içerisine sürüklendiği söylenebilir. Öte yandan Haçlıları bir şekilde kontrol altında tutabilmek de mümkün değildi. Geçtikleri yerlere büyük zarar veriyor, Bizans'ın otoritesini hiçe sayıyorlardı. Balkanlarda sebep oldukları kargaşa Bizans'ı ürkütmüş ve muhtemelen Batı'dan yardım istemenin hiç de iyi bir fikir olmadığı düşüncesini tetiklemek suretiyle İstanbul'da bir çeşit pişmanlığa bile sebep olmuştu. Dolayısıyla Bizanslıların I. Haçlı Seferinden sonra Haçlılara karşı iyi niyetli tavrından vazgeçmesi ve onların ülkelerine verecekleri zararı önlemek adına tedbirler alma yoluna gitmeleri sürpriz değildi. Fakat Bizans tarafından alınan tedbirler Haçlıları zor durumda bırakmış ve onlar arasında Bizans idaresine karşı olumsuz duyguların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Haçlı Seferlerinden önce birbirleri hakkındaki düşünceleri daha soyut temellere dayanan Bizanslılar ve Haçlılar bu seferlerde bir manada birbirlerini daha iyi tanımışlardı. Daha önceleri örneğin Güney İtalya gibi Bizanslılar ile Batılıların bir arada yaşadıkları bazı yerler bir kenara bırakılacak olursa, taraflar arasındaki ilişkiler son derece sınırlıydı. İlişkileri genellikle paralı askerler, elçiler, tacirler ve seyyahlar üzerinden kurulmuştu. Önemli ölçüde temelsiz önyargılara dayanıyordu. Haçlılar Bizanslıları "korkak ve kadınsı" kimseler olarak görürken, Bizanslılar ise Haçlıların "barbar" olduklarını düşünüyorlardı. Hatta Bizans İmparatorluğu'nun 11. asırda ülkenin doğu sınırlarında Türkler karşısında uğramış olduğu başarısızlıklar maktektir Doğu Roma'nın Batı'daki itibarını daha da sarsmış ve Avrupa'da Bizanslılara karşı aşağılayıcı bir tutum gelişmişti.³

I. Haçlı Seferi

Katolik Avrupa ile Ortodoks Bizans İmparatorluğu arasındaki güvensizlik temelli söz konusu ilişkiye rağmen, şüphesiz Roma'nın gelecekteki olası dinî üstünlüğüne katkı sunacağı inancının da etkisiyle Haçlılar 11. yüzyılın sonunda "din kardeşlerini kurtarmak için" doğuya doğru sefere çıktılar.⁴ Fakat daha en başından itibaren sorunlar kendini göstermeye başlamış ve tarafların birbirlerine karşı iyi niyeti kısa süre içerisinde zedelenmişti. Haçlıların Balkanlardan geçişleri esnasında yaşananlar⁵ Bizans'ı hayal kırıklığına uğratmış, aynı şekilde Bizanslıların

² Haçlı Seferlerinden önce Bizans İmparatorluğu'nun durumunu farklı veçheleri ile ele alan müstakil bir metin için bkz. Sevtap Gölgesiz Karaca, "I. Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğu'nun Siyasî Durumuna Bakış," *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4, Temmuz 2012, s. 141-153.

³ Zoe Oldenbourg, *The Crusades*, İngilizce çev. Anne Carter, New York 1996, s. 61. Haçlılar ile Bizanslılar arasındaki ilişkilere ilişkin bir değerlendirme girişimi için bkz. Emrullah Kaleli, "Bizans ve Haçlı Seferleri," *III. INES Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı*, Alanya 2018, s. 1254-1259.

⁴ Seferin Hristiyan dünyasında büyük bir coşku ile karşılandığını, Urfalı Mateos'un Haçlı reisleri için kullandığı övgü ifadelerinden ve onların dindarlığına ilişkin ifadelerinden çıkarsamak mümkündür. Bu bakımdan, Mateos'un "Allah'ın İranlılara (Türklerle) karşı bunlar vasıtasıyla harp etmek" istediğini kaydetmiş olması ilgi çekici bir ifade olarak nitelendirilebilir. Bkz. *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, notlar: Edouard Dulaurer, Halil Yınanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 187-188.

⁵ *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar)*, çev. Ergin Ayan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 60 vd. Haçlılar, Hz. İsa'nın katilleri oldukları gerekçesiyle güzergâhları üzerinde yaşayan Yahudilere saldırıp onları katlediyorlardı. Bkz. Holt, s. 19; Kanat ve Burçak, s. 62-63.

Haçlıların neden olacağı sorunları önlemek adına Peçenek Türklerinden ve başka unsurlardan meydana gelen paralı askerleri devreye sokması Haçlıları öfkelenmişti. Haçlı Seferlerinin en mühim kaynaklarından biri olan Anonim *Gesta Francorum*'da yer alan bilgilere bakılırsa, Haçlı liderlerinden Bohemond'un Haçlılara taarruz eden Peçeneklerden esir aldığı askerlerden bazıları saldırı emrinin bizzat Bizans İmparatoru tarafından verildiğini söylemişlerdi.⁶ Urfalı Mateos tarafından sözü edilen Haçlıları hedef alan ve Bizanslıların firar etmesi ile sonuçlanan saldırı ya da Bar Hebraeus tarafından bahsedilen Haçlılar ile Bizanslılar arasında "yedi yıl devam eden" savaş bu olmalıdır.⁷ Bizans sınırlarını geçtikten sonra kendilerine yardım için sefere çıktıkları dindaşlarının topraklarına girdikleri için kendilerini doğal olarak güvende hisseden Haçlıların önce Slavlar, ardından da Peçenekler tarafından saldırıya uğramaları onları büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Sorun bu kadarla da sınırlı değildi. İstanbul önlerine geldiklerinde şehrin kapılarının kendilerine açık olmadığını da gördüler. Bizanslılar ile hayal ettikleri türden olumlu bir ilişki kuramayacakları artık açık bir şekilde anlaşılmıştı. Bütün bu yaşananların, Haçlıların daha sonra Bizans'a karşı geliştireceği menfi algının temelindeki kıvılcımları oluşturduğunu düşünmek yanlış bir yargı olmayacaktır.⁸

1096 yılında başlayan ilk Haçlı Seferi esnasında yaşanan bu gerilim bir yana, Haçlılar ile Bizanslılar arasındaki en önemli sorunun İmparator'un ısrarla üzerinde durduğu vassallık talebi olduğu söylenebilir. Haçlılara pek güvenmediği görülen Bizans İmparatoru Haçlıların reisleri ile bir araya gelerek onlara kendisine tabi olmaları konusunda baskı yapıp bunun için yemin etmelerini istemiş, fakat Godefroi de Bouillon, Tankred ve Toulouse Kontu Raymond gibi önemli Haçlı liderleri bu talebi sert bir şekilde reddetmişlerdi.⁹ İmparator yalnızca onların kendisine tabi olmaları talebi ile yetinmiyor, ayrıca Anadolu'da ele geçirecekleri yerleri eskisi gibi Bizans idaresine bırakmalarını istiyordu. Bu durumun Haçlıları işkillendirdiğini, Bizans'a karşı tepkilerini sertleştirdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca Bizans'ın olumsuz Haçlı algısının da her geçen gün yaşananlarla biraz daha derinleştiğini belirtmek gerekir. İmparator Aleksios'un söz konusu taleplerine karşı çıktığı için karargâhına gönderilen yiyecek istihkakı kesilen Godefroi İstanbul'a saldırmıştı. Birçok şeye ilave olarak bu tür davranışlar da Haçlıların aslında hiç de güvenilir olmadıklarını gösteriyordu.¹⁰ Kuşkusuz Bizanslılar açısından bu doğru bir hükümdü. Nitekim Godefroi, en uygun tutum olduğunu düşünüp Aleksios'un taleplerini kabul ettikten¹¹ sonra Bizans İmparatoru tarafından kendisine ve adamlarına verilen bol miktarda altın, gümüş ve kıymetli elbiseler ile at ve katırlar için herhangi bir minnet belirtisi göstermemişti. Haçlılar

⁶ Anonim, *Haçlı Tarihi*, çev. Ergin Ayan, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 56-57; Peter Tudebodous, *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi*, trc. ve notlar: Süleyman Genç, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s. 66-67; Robertus Remensis, (Robertus Manachus), *Robert the Mark's History of the First Crusade: Historia Iherosolimitana*, İngilizce çev. Carol Sweetenham, Ashgate Publishing, Cornwall: Burlington 2005, s. 96-97.

⁷ Urfalı Mateos *Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s. 189; Gregory Abû'l-Farac, (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, II, İngilizce çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 339.

⁸ Raimundus Aguilers (Raymond D'aguilers), *Historia francorum Qui Ceperunt Jerusalem*, İngilizce çev. August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Pricenton 1921, s. 65.

⁹ Peter Tudebodous, s. 74-75; Holt, s. 21.

¹⁰ Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s. 315; Demirkent, "Haçlılar," s. 528.

¹¹ Anlaşma ile ilgili olarak bkz. Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 64; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 63-65; Urfalı Mateos *Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s. 189.

tarafından Bizans'a karşı takınılan tutum kendisini sadece Godefroï'nin tavrında göstermiyor, örneğin Bohemond gibi İmparator'un gönderdiği hediyeleri kabul etmeye tenezzül etmeyen ve Raimundus Aquensis gibi hediyeleri yetersiz bulan Haçlıların tutumuna da yansiyordu.¹²

İstanbul önlerine ulaştıklarında gruplar halinde Bizans'ın başkentini gezmelerine izin verilen Haçlılar şaşkınlıkla karışık hayranlığa kapılmışlardı. Şehirde “...dünyanın en zengin ve lüks şehirlerinde rastladıkları, Doğu'nun bütün egzotizminin koktuğu baharat ve ipek satan pazarlar, kölelerden oluşan maiyeti ile birlikte dolaşan müsrifçe giyinmiş soylu adamlar ve tahtırevan üzerinde taşınan süslü hanımlar” vardı. Avrupa'da bu kadar ihtişamlı şeyler yoktu. Gördükleri manzarayı, Bizans'ın sapkınlığının ulaştığı seviyenin yüksekliğine yordular.¹³ Öte yandan Bizanslılara sempatiyle yaklaşan ve onların Haçlı Seferlerine katkı sunarak bir şekilde bu seferlerin gerçekleşmesinde önemli rol üstlendiklerini düşünen Haçlıların da bulunduğunu belirtmeden geçmemek gerekir. I. Haçlı Seferine katıldığı bilinen Fransız din adamı ve kronik müellifi Fulcherius Carnotensis bunlardan biridir.¹⁴ Fakat “Haçlıların şehre girmelerine izin vermemesinin nedeninin kendisine zarar verebilecekleri” düşüncesi olduğunu belirterek “erzaklarını gönderdiğini” özellikle vurgulayan Fulcherius'un yaklaşımının münferit olduğu unutulmamalıdır.¹⁵ Keşiş Pierre l'Ermite önderliğinde İstanbul'a ulaşan ve herhangi bir nizam anlayışından yoksun olan, sıradan halk kitlelerinden oluşan ilk Haçlı toplulukları şehre büyük zarar vermiş, Bizans halkını ve İmparator Aleksios'u tedirgin etmişlerdi.¹⁶ Bu bakımdan, Bizanslıların Haçlılar karşısındaki iyi niyetlerini uzun süre devam ettirebilmelerinin mümkün olmadığı çıkarsanabilir. Nitekim Aleksios'un olanlar karşısında aklına gelen ilk şey, Haçlıları olabildiğince hızlı bir şekilde Anadolu'ya geçirmek olmuştu. Aksi halde İstanbul'da karmaşa giderek derinleşecekti ki, bu da uzun zamandan beri planlanan Haçlı Seferleri eylemine ciddi şekilde zarar verebilirdi. Olayların daha fazla büyümesine imkân tanımak istemeyen Aleksios, Haçlı topluluklarını karşıya geçirdi ve kendilerine Yalova yakınlarında bir yer tahsis etti. Esas Haçlı ordularının gelmesini beklemeden harekete geçmemeleri, Türklerin sandıklarından daha tehlikeli oldukları konusunda onları uyarmayı da ihmal etmemişti.¹⁷ Bununla birlikte son derece coşkulu ve kendilerinden emin oldukları anlaşılan Pierre l'Ermenite'in liderliğindeki Haçlılar İmparatorun tavsiyelerine kulak asmayarak Anadolu'da ilerlemek isteyecek, fakat Selçuklular tarafından pusuya düşürülerek korkunç bir hezimete uğratılacak, daha sonra Haçlılar durumun sorumlusu olarak Bizans İmparatoru'nu göreceklerdi.¹⁸

Haçlılar ile Bizanslılar arasındaki gerilimin sürekli yükselmesine neden olan hadiseler bir türlü bitmek bilmiyordu. İlk Haçlılar tarafından kuşatılan Türkiye Selçuklularının başkenti İznik'in 1097'de İmparator Aleksios'un gizli yürüttüğü müzakereler sonucunda Bizanslılara

¹² Anna Komnena, s. 328, J. Harris, *Byzantium and Crusades*, The Both Press, New York, London 2003, s. 62.

¹³ J. J. Norwich, *Byzantium: The Decline and Fall*, Borzoi Books, New York 2001, s. 41.

¹⁴ August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton 1921, s. 107, J. France, *Victory in the East: A Military History of the First Crusade*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, s. 165.

¹⁵ Fulcherius Carnotensis, s. 63.

¹⁶ Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 51-52; Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s. 143.

¹⁷ Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 52; Peter Tudebodus, s. 60-61.

¹⁸ Aguilers, s. 104; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 53-54; Peter Tudebodus, s. 62-63; *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, s. 67; Turan, s. 128-129; Lemerle, s. 112; Demirkent, “Haçlılar,” s. 527-528; Holt, s. 20; Kesik, s. 20-21.

teslim edilmesi Haçlıları çileden çıkarmıştı.¹⁹ Gelişmelerden hiç haberdar olmamaları bir tarafa, Türklerin şehri Bizans İmparatoru'na teslim etmek istemesi ve onun da bu talebi hemen kabul etmesi bir anlamda Haçlıların kötü şöhretlerinin Bizanslılar tarafından kabul edildiği anlamına geliyordu. Aynı şekilde Aleksios'un yaptığı anlaşma doğrultusunda şehirdeki Selçuklulara iyi davranması Haçlıların hiç hoşuna gitmemişti ve Bizans ile Selçuklu arasında gizlice yürütülen görüşmeler sonucu imzalanan anlaşmanın kendilerine karşı hazırlanmış bir plan olduğundan şüphe ediyorlardı.²⁰ Fakat bu ilk dönemlerde Bizans İmparatoru'nun Haçlıların düşündüğü gibi Haçlı karşıtı olmadığını vurgulamakta bir sakınca yoktur. Onlarla yapmış olduğu tabiiyet anlaşması gereği ele geçirecekleri yerleri Bizans'a bırakacaklardı ve bundan ötürü de Aleksios doğal olarak Haçlıların başarılı olmasından yanaydı. Öte yandan seferin ilerleyen evrelerinde Haçlıların Doğu'nun imkânlarından etkilenecek bölgeye yerleşme eğilimleri içerisine girmesi Bizans'ın politik tutumunu gözden geçirmesine neden olmuştu. Yaşanan olaylar sonucu Haçlı liderlerine olan güvenini yitiren İmparator Haçlılarla olan irtibatını muhafaza etse de, içten içe varlıklarını kabul etmiş olduğu anlaşılacak Türklerle de çeşitli zaman ve zeminlerde anlaşmakta sakınca görmemişti.²¹ Özellikle Haçlılar arasında yaygın olan Bizans'ın kendilerini Anadolu coğrafyasında sarp yollara bilinçli bir biçimde sevk ederek Türklerin önüne attığı ya da Haçlı birliklerinin iase ve lojistik ihtiyaçları konusunda güçlük çıkardığı algısı, İmparator'un Türk liderleri ile yaptığı anlaşma ile ilgilidir. Haçlı karşı bir Bizans-Türk ittifakından söz etmek hiç şüphesiz doğru olmamakla birlikte, 1101 yılında profesyonel Haçlı birliklerinin bölgeye geliş esnasında konu ile ilgili olarak Bizans İmparatoru'nun dindaşlarına ihanet etmekten imtina etmeyip Türklerle bir tür istihbarat vererek Haçlıların Selçuklu Sultanı Kılıçarslan tarafından kılıçtan geçirilmelerine zemin hazırladığını Urfalı Mateos kaydetmektedir.²²

II. Haçlı Seferi

Haçlılar ile Bizanslılar arasındaki algı savaşı, daha sonraki Haçlı Seferleri sırasında da devam etti. II. Haçlı Seferinin başlangıç aşamasında güzergâhları üzerindeki Hristiyan devlet ve hükümdarlara mektuplar gönderen Haçlılar, onlardan sefer esnasında kendilerine yardımcı olmalarını istemişlerdi. Haçlıların irtibata geçtiği hükümdarlar Sicilya Prensi Roger, Almanya Kralı Konrad, Macaristan Kralı Geyza ve Bizans İmparatoru Manuel idi. Adı geçen kişilerin her birinin Haçlı taleplerini olumlu karşıladıklarını biliyoruz. Hatta Sicilya Prensi Roger derin bir heyecan sergileyerek Haçlılara yiyecek temin etme sözüne ek olarak denizdeki ihtiyaçları konusunda da elinden geleceğini yapacağını bildirmişti.²³ Bizans İmparatoru Manuel de farklı bir tutum göstermedi. Muhatablarına, Müslümanlar üzerine düzenlenecek seferden duyacağı memnuiyetini ilettiği mektubunda, hiç şüphesiz bedeli ödenmek koşuluyla Haçlıların erzak ve levazım ihtiyaçlarının Bizanslılarca karşılanacağı garantisini vermişti. Fakat kendisinin de bir talebi vardı. Daha önce Aleksios Komnenos'a verilen sözlerin ve bağlılık yemininin kendisine

¹⁹ Willermus Tyrensis'in *Haçlı Kroniği*, s. 127-128; Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, s. 144. Urfalı Mateos şehrin Haçlılar tarafından ele geçirildiğini ve şehirdeki Müslümanların kılıçtan geçirildiğini iddia etmektedir ki bu bilginin doğru olmadığını biliyoruz. Bkz. *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi* (952-1136) ve *Papaz Grigor'un Zeyli* (1136-1162), s. 190. Öte yandan olaylar esnasında orada bulunan Fulcherius'un, bütün ayrıntılı aktarımlarına rağmen Haçlıların öfkesine ilişkin duygusal bir nakilde bulunmadığını not edelim. Bkz. Fulcherius Carnotensis, s. 66-67.

²⁰ Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 69-70.

²¹ Demirkent, "Haçlılar," s. 532.

²² *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi* (952-1136) ve *Papaz Grigor'un Zeyli* (1136-1162), s. 215-216.

²³ Odo de Deuil, *De Profectione Ludavici VII in Orientem, The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev. Virginia G. Berry, Columbia University Press, New York 1948, s. 11.

de verilmesini istiyordu. Buna göre, Haçlılar daha önce Bizans'ın kontrolü altında bulunan bir yeri ele geçirdiklerinde burayı İmparator'a teslim edeceklerdi. Haçlıların bu dayatmadan hiç de hoşnut kalmadıklarını söylemeye gerek yoktur.²⁴

Aslına bakılırsa Bizanslıların yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesini olumlu karşılaması pek de mümkün değildi. İlk Haçlı Seferi esnasında yaşadıkları hayal kırıklığı bir tarafa, daha önce Batı'ya müracaat etmelerine neden olan zemin ortadan kalkmıştı. Türkler artık kendileri için bir tehdit olarak sayılmayabilir ya da en azından üstesinden gelinemeyecek bir tehdit gibi görülmeyebilirdi. Öte yandan Türklerin aslında o kadar da kötü insanlar olmadıkları, gerektiği zaman işbirliği yapılabilecek kimseler olduğu da anlaşılmıştı. Haçlılardan daha kötü ve daha tehditkâr değillerdi. Ayrıca örneğin I. Haçlı Seferi'nden sonra oluşan bölgedeki yeni siyâsi harita Selçuklu ve Bizans idarelerine birbirlerinin dışında başka politik hedefler sunmuştu. Bu noktadan bakıldığında, ikinci bir Haçlı Seferinin Bizans açısından gereksiz olduğu kadar riskli bir şey olduğu da anlaşılır. Dolayısıyla da denilebilir ki Bizanslılar bu seferin düzenlenmesine olumlu bakmıyorlardı. Fakat bu doğrultuda bir politika izlemeleri doğal olarak pek mümkün değildi. I. Haçlı Seferinde yaşananlar nedeniyle Katolik Avrupa tarafından itham edilmiş, bazı bazı dindaşlarına ihanet etmek ve sırt çevirmekle suçlanmışlardı. İnsan hayatı üzerinde dinin belirleyici olduğu ve siyaset de dâhil olmak üzere hemen hemen bütün bakış açılarının dindar bir çağda böyle bir suçlamaya kimse maruz kalmak istemezdi. İmparator da istemiyordu.²⁵

Bizanslıların güvensizlik duygusuna dayalı Haçlı algıları çok güçlüydü. Bizanslı müellif Ioannes Kinnamos'un kayıtlarına göre, Haçlıların esas hedefi Kudüs değil Bizans'tı. Kudüs'ü kurtarmak sloganını bir bahane olarak kullanan Haçlılar, uzun zamandır dinî ihtilaf içerisinde oldukları Bizans İmparatorluğu'nun topraklarını almayı hedef edinmişlerdi.²⁶ Zaten I. Haçlı Seferi Bizanslıların kuşkularında haksız olmadıklarını ortaya koyuyordu.²⁷ Bizans ile gerilim yaşamakta olan Güney İtalya Normanları İmparator Manuel'in aksi yöndeki bütün girişimlerine rağmen orduya dâhil edilmiş, sefer esnasında Norman askerî şefi Bohemond Bizans topraklarında birçok sorunun ortaya çıkmasına kaynaklık etmişti. Buna ilave olarak ikinci sefere dâhil edilen Sicilyalı Roger ile Bizans arasında da düşmanlık vardı. Bir diğer ifadeyle, seferlerin organizasyonunda Bizans'ın durumu dikkate alınmamıştı. Bizans İmparatoru'nun bu duruma içerlemiş olması muhtemeldir. Dolayısıyla seferlerin tarihî zemini itibarıyla Bizanslılar ile Haçlılar arasında doğal bir gerilim ve güvensizlik olduğunu, bunun da her fırsatta gün yüzüne çıkarak kendisini gösterdiğini söyleyebiliriz. Her iki tarafın da birincil

²⁴ Odo de Deuil, s. 11.

²⁵ G. Finlay, *History of the Byzantine Empire: From MLVII to MCCCCLIII*, II, William Blackwood and Sons, Edinburgh: Londo 1854, s. 197, Fatma İnce, "Haçlılarla Mücadelede Önemli Bir İsim: Nureddin Mahmud b. Zengi," *VI. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C. I*, TÜDAS, Azerbaycan 2019, s. 88.

²⁶ *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, yay. haz. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 55.

²⁷ Burada Antakya Haçlı Prinkepsliği ile Bizans İmparatoru Manuel arasında yaşanan gerilime temas edilebilir. Bizanslı müellif Ioannes Kinnamos'un kayıtlarına bakılırsa, Antakyalılar İmparator Manuel'e elçi göndererek kendi devletlerinin sınırları içerisinde olduğunu iddia ettikleri topraklardan geri çekilmesini istemişlerdi. Buna karşılık Manuel bu talebi kendisine ileten elçilere sert tepki göstermiş, Antakya'nın Bizans'a ait olduğunu ve Haçlıların haksız yere burayı işgal ettiklerini ve kendilerine teslim etmeleri gerekmesine rağmen bunu yapmadıklarını söylemişti. Bkz. *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, s. 27-28.

hedefi diğerinden olabildiğince fazla istifade edebilmektir.²⁸ Nitekim tarafların birbirlerine dair “gerçek düşüncelerine” Haçlı kaynakları da şahitlik etmektedir. II. Haçlı Seferine iştirak eden Fransa Kralı VII. Louis’nin ordusunda papaz olarak bulunan Haçlı müellifi Odo de Deuil’in yazdıkları bu bakımdan önemlidir. Bizanslıların Haçlılara karşı sergilemiş oldukları olumsuz tavırları anlatan Odo, onları “kadınsı” ve “ikiyüzlü” olarak tarif etmiş ve İmparator Manuel’in Fransa Kralı ile yaptığı anlaşmaya rağmen Haçlıların gereksinim duyduğu erzakın temini için herhangi bir gayret göstermediğini vurgulamıştır. Odo’nun anlattıkları eğer doğruysa, Bizans İmparatoru’nun sözünde durmamasına ilave olarak sefer güzergâhı üzerinde bulunan Bizanslı halkı Fransızların paralarını değerinin çok altında bozuyor, ürünlerini kendilerine fahiş fiyata satıyor ve Haçlılar yaklaştığı zaman şehirlerinin kapılarını kapatarak onları içeri almıyorlardı. Surlar üzerinden sepetler vasıtasıyla sarkıtarak sattıkları ürünler ise düşük kaliteli, eksik, kötü ve hileli oluyordu.²⁹ Anlaşılan o ki Haçlı düşmanlığı ya da korkusu yalnızca Bizans sarayında değil, ülkenin dört bir yanında hüküm sürüyordu ve herkes onlara karşı temkinli olmayı tercih ediyordu.

Odo de Deuil’in anlattıkları bu kadarla da sınırlı değildi. Haçlıların parasını almalarına rağmen istediklerini vermeyip onları aldatmak suretiyle paralarını çalmaktan imtina etmeyen dolandırıcılar kendilerine musallat oluyordu. Bizans idaresinin bu durum karşısında herhangi bir tedbir almadığı ve sessiz kaldığı görülmekteydi. Fakat bütün bunlara rağmen, onların son derece doğal olduğuna işaret eden Odo, “*Selçuklularla on iki yıllık bir anlaşma imzalayan*” bu sözde Hristiyan devletten her tür ihanetin beklenebileceğini düşünüyordu.³⁰ Odo’ya bakılırsa, Türkler, vermiş oldukları rehberler aracılığıyla kendilerini sarp yollardan götürerek düşmanın önüne atan Bizanslılardan daha müşfiktiler. Onlar, karşılarında zor duruma düşerek açlık ve sefalet içerisinde ne yapacaklarını bilmeyen Haçlılara iyi davranıp yiyecek vermiş, yaralarını tedavi etmiş ve fakir olanlara para vererek gönüllerini almışlardı.³¹ Ona göre, Bizanslılar için Hristiyan ifadesini kullanmak bile doğru değildi. Bir Latin ile evlendikleri takdirde onu tekrar vaftiz ediyor, daha önceki vaftizini geçersiz addediyorlardı. Kendilerine ait olmayan bir kilise onlar için temiz değildi. Bizanslılar böyle bir yerde ayin yapmadan önce kilisenin kirli olduğu düşüncesiyle mabedi yıkıyorlardı. Öte yandan ayinleri de farklı ve sapkınca idi. Dolayısıyla

²⁸ J. Phillips, *Defenders of the Holy Land: Relations Between the Latin East and the West, 1119-1187*, Clarendon Press, Oxford 1996, s. 86-87, Finlay, II, s. 197.

²⁹ Odo de Deuil, s. 25, 27, 29, 41, 43; J. Harris, *Byzantium and Crusades*, The Both Press, New York, London 2003, s. 98.

³⁰ Bizans İmparatoru Manuel, Selçukluların Ege bölgesindeki bazı yerler ile Akdeniz bölgesindeki Brakena’yı kendisine bırakmaları karşılığında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud ile bir barış antlaşması imzalamıştı. Sözü edilen anlaşma ile ilgili olarak bkz. Demirkent, “Haçlılar,” s. 533; Koca, “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?,” s. 24.

³¹ Odo de Deuil, s. 55, 83, 89, 109, 141, 143; Harris, s. 98-99. Odo de Deuil’in vermiş olduğu bu bilgiler Niketas Khoniates ve Bar Hebraeus tarafından da desteklenmektedir. Bunların verdiği bilgilere göre, Manuel, II. Haçlı ordularına karşı oldukça ilgisizdi. Manuel’in tek bir amacı vardı: Mümkün olduğunca çok avantaj kazanarak Bizans’ın üstünlüğünü kanıtlamak. Bu amacını gerçekleştirebilmek için de II. Haçlı Seferini istismar etmekten çekinmemiştir. Manuel’den cesaret alan yerel halk da kireç tozuna un karıştırarak veya eksik ölçü kullanarak Haçlıları aldatmış, aynı zamanda Haçlılar ile yapılacak olan alışverişte kullanılmak amacıyla düşük ayarlı paralar basılmıştır. Gregory Abû’l-Farac (Bar Hebraeus), II, s. 384-385; Harris, s. 99-100; Ebru Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 38; W. R. Taylor, “A New Syriac Fragment Dealing with Incidents in the Second Crusade,” *The Annual of the American Schools of Oriental Research*, XI, 1929-1930; s. 120-130; Fatma İnce, “Selahaddin Eyyubî’nin İslam Birliğini Kurma Çabaları,” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, XVI/63, s. 457.

Bizanslıları Hristiyan olarak görmek mümkün değildi ve herhangi bir vicdan azabı duymadan bu “kâfirleri” öldürmekte sakınca yoktu.³²

Bu noktada bir hususa işaret etmeden geçmemek gerekir ki, Haçlıların sefer sırasında yaşadıkları hezimet ve zorlukların tüm yükünü Bizanslılara yüklemek doğru değildir. Haçlılar arasında iletişim sorunu olması bir yana, birbirlerinden bağımsız ve kendi hedeflerine yönelik ediyorlardı. II. Haçlı Seferini gerçekleştiren Haçlıların ilk ordusu olan Almanlar Bizans ülkesi içerisinde yağma hareketlerinde bulunmuş, yerel halk arasında korku ve huzursuzluk meydana getirmişlerdi. Yaşadıklarını bir tür tecrübeye dönüştürmüş olan Bizans halkı daha sonra gelen ve içlerinde Odo’nun da yer aldığı Fransız ve İngiliz Haçlılarına kapılarını kapatmış, kendileri ile surlar üzerinden sarkıttıkları sepetlerle ticarî ilişki kurmayı tercih etmişlerdi. Buna ilaveten Haçlı orduları hantaldı. Manevra kabiliyetleri düşüktü. Oysa Türkler, uzun süreden beri hâkim oldukları için iyi tanıdıkları Anadolu coğrafyasında hızlı ve rahat hareket edebiliyorlardı. Öte yandan Bizanslı rehberlerin Türkler hakkında bilgileri vardı ve bir şekilde daha ıssız yerlerden güvenle geçirmek istedikleri Haçlılar ile Türkler karşı karşıya geldiklerinde canlarının derdine düşüp kaçıyor, bu şekilde Haçlıları Türkler karşısında yalnız bırakmış oluyorlardı. Yine Haçlı reislerinin Bizanslıların tavsiyelerine pek uymadıklarını unutmamak gerekir. Örneğin II. Haçlı Seferi esnasında Bizans İmparatoru Manuel, Haçlıları uyarıp Türklere ait olan iç bölgelerden geçmemelerini, buraların sandıklarından çok daha fazla tehlikeli olduğunu, Kutsal Topraklara güvenli şekilde varabilmek için Bizans kontrolünde olan sahil yollarını kullanmalarını tavsiye etmişti. Fakat Haçlılar bu uyarıları Manuel’in ve Bizanslıların korkaklığına yoruyor, Haçlıları her türlü düşmanın üstesinden gelebilecek kadar kuvvetli bir ordu olarak görüyorlardı. Bunun için zaten pek de güvenmedikleri Bizanslıların uyarılarını kulak arkası etmiş, Türklere ait olan topraklardan geçmek istemiş ve arazide ustaca organize olabilen Türkler karşısında neredeyse hiçbir başarı gösteremeyerek büyük kayıplar vermişlerdi.³³ Bütün bu olan bitenler, Bizanslılar ile Haçlılar arasında seferlerden önce gelişmeye başlayan yakınlık duygusunu tahmin edildiği gibi tahrip etmiş ve onları birbirlerinden çok daha uzağa savurmuştu. Denilebilir ki daha önce az da olsa mevcut olan dinî manada yakınlaşma ihtimali bu ilk seferler esnasında yaşananlarla uzak bir hayale dönüşmüştü. Dolayısıyla II. Haçlı Seferi deneyiminin hem Bizanslılar hem de Haçlılar açısından yeni ve ilkinden daha büyük bir hayal kırıklığına neden olarak seferlerdeki dinî motivasyona ilişkin kuşkuları derinleştirdiği, bir diğer ifadeyle Hristiyanlığın kalabalık halk kitlelerini seferlere angaje etmek için perde olarak kullanıldığı değerlendirilebilir.³⁴

III. Haçlı Seferi

Bizanslılar ile Haçlılar arasında ilk iki seferde yaşanan ilişkilerin III. Haçlı Seferi’nde de benzer bir seyir izlediğini biliyoruz. I ve II. Haçlı Seferleri sırasında yaşananların taraflar üzerinde meydana getirdiği etki, hem Bizanslıları hem de Haçlıları muhataplarına karşı daha peşin hükümlü hale getirmişti. Özellikle İmparator II. Isaakios ile Sultan Selahaddin Eyyûbî arasında askerî bir ittifak anlaşmasının yapılması, Haçlıların Bizans’a karşı iyice bilenmesine zemin hazırlamıştı. İşin aslı Bizans ile Eyyûbîler arasındaki görüşmeler daha önce, İmparator I. Andronikos zamanında başlamış ve imparator olduktan sonra görüşmeleri devam ettiren II.

³² Odo de Deuil, s. 55, 57, 69, 71; Harris, s. 100.

³³ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1994, s. 110.

³⁴ Fatma İnce, *Nureddin Mahmud b. Zengi ve Haçlılarla Mücadelesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2011, s. 86.

Isaakios, şüphesiz Norman Haçlılarının II. Haçlı Seferi sırasında ülkesine verdiği zararların da etkisiyle Selahaddin ile uzlaşmıştı.³⁵ Taraflar arasında imza edilen söz konusu anlaşma, Sultan Selahaddin Eyyûbî'nin Antakya kuşatması için Bizans İmparatoru'nun 100 kadırgalık bir filo göndermesini ve topraklarından geçen Haçlıların ilerlemesine mani olmasını öngörüyordu. Bu harekete karşılık olarak da Eyyûbî hükümdarı kutsal yerleri Bizanslılara vererek buralardaki kiliseleri Bizanslı rahiplere teslim edecekti. Karşılıklı hediyeleşmelerle kutlandığı bilinen söz konusu anlaşma, Haçlılar arasında doğal olarak büyük bir infiale neden olmuştu. Haçlı müellif Magnus von Reichersberg'in "*Bizanslıların Haçlıların şerrinden korunmak için değil Eyyûbî Sultanı Selahaddin ile işbirliği yapmak, dinlerinden dönmeyi bile göze aldıklarını*" kaydetmiş olması bununla ilgilidir.³⁶

Bizans İmparatorluğu'nun karşı karşıya olduğu Türk tehlikesinden kurtulabilmek için yaptığı çağrı ile tetiklenen bir sürecin sonunda gerçekleştirilen Haçlı Seferlerinden önce hem Katolik Avrupalılar hem de Ortodoks Bizanslılar birbirlerine ilişkin hiç iyi düşüncelere sahip değillerdi. Bununla birlikte, Bizanslıların Türk tehlikesi karşısındaki korkusu ve Papa'nın tüm Hristiyanları Katolik inancının etrafında bir araya getirme arzusu taraflar arasında bir irtibat kurulabileceği umudunu doğurmuştu. Fakat üç Haçlı Seferi esnasında yaşananlar, söz konusu irtibat umudunun yersiz olduğunu ortaya koydu. Dinî bir motivasyona dayandırılmak istenen Haçlılık düşüncesi, seferler sırasında yaşanan olumsuz deneyimlerin eski önyargıları çok daha derin bir biçimde yeniden yapılandırması ile tahrip oldu ve dindaşlık vurgusunun başka ihtiras ve arzuları perdeleyen bir maske olduğu ortaya çıktı. Anadolu'nun zenginlikleri ile büyülenen ve kendilerinden geçen Haçlılar, tabir yerindeyse "*kutsal hedefi*" bir kenara bırakarak bölgede hâkimiyet kurma arzusuna kapıldılar. I. Haçlı Seferinden sonra Yakındoğu'da Haçlı devletleri kuruldu.³⁷ Batılı dindaşlarını bir tür paralı asker gibi kullanmak suretiyle Türkleri durdurmayı umut eden Bizanslıların bu manzara karşısında kendilerine geldikleri söylenebilir. Daha Haçlı seferlerinin başlangıç aşamasında bile Bizans ile birlikte hareket etmek ya da onların kontrolü altında Müslüman Türklerle mücadele etmek gibi bir niyetlerinin olmadığı anlaşılan Haçlılar, kısa süre içerisinde Bizans'ın umudu olmaktan çıkmıştı. Bundan dolayı yeni bir siyasî vizyon benimsemek istedikleri anlaşılan Bizanslılar, bir yandan Haçlılardan mümkün mertebe fayda sağlamaya çalışırken, diğer yandan da Türklerle de ittifak kurmaktan imtina etmediler. Bunun Haçlılar tarafından olumlu karşılanması elbette mümkün değildi. I. Haçlı Seferi sırasından ve sonrasında Bizanslıların kendilerine karşı samimi olmadığına kani olan Haçlılar, içlerinde kök salmış olan derin nefret ve tiksinti duygusuyla Bizanslılara karşı düşmanca bir politika izleme noktasına savruldu. İlk üç Haçlı Seferi esnasında Haçlılarda gelişen ve olgunlaşan Bizans'a ilişkin nefretin, IV. Haçlı Seferinin İstanbul'a yönelerek Bizanslıların başkentinde korkunç bir yıkıma neden olmasını ve şehirde yarım asırdan daha uzun bir süre işgalci Latinlerin hüküm sürmesini tetiklediği söylenebilir.³⁸

³⁵ Magnus von Reichersberg, "The Chronicle of Magnus of Reichersberg," *The Crusade of Frederick Barbarossa: The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Text*, Trans. G. A. Loudi, Ashgate Publishing, Burlington 2010, s. 154.

³⁶ Dana C. Munro, *Translations and Reprints from the Original Sources of European History, Vol. I, No: 4*, Philadelphia 1896, s. 5-8.

³⁷ Söz konusu devletlerle ilgili olarak bkz. Demirkent, "Haçlılar," 530 vd.

³⁸ Fatma İnce, "Geoffroi de Villehardouin'in Kroniğine ve Çeşitli Kaynaklara Göre IV. Haçlı Seferinin İstanbul Üzerindeki Etkileri," *İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012, s. 623-646.

SONUÇ

Bir Düşmanlık İlişkisinin Evrimi

Selçukluların Malazgirt Savaşı'nda Bizans İmparatorluğu'nu kimsenin beklemediği ağır bir mağlubiyete uğratması ve ardından Anadolu coğrafyasının Selçuklu Türklerinin doğal yayılma alanı haline gelmesi, Bizanslılar arasında büyük bir infiale neden olmuştu. Selçuklu Türklerinin, durdurulamamaları halinde Anadolu yarımadasını kısa sürede ele geçirecekleri ve İstanbul'u tehdit etmeye başlayacakları açıldı. Bununla kalmayıp Bizans'ı yok ettikten sonra Avrupa'ya geçerek Katolik dünyasını tehdit edecekleri tahmin edilebilirdi. Temel anlamda bu argümanı kullanan Bizans İmparatorluğu'nun 1074 yılında Batı dünyasını yardıma çağırdığını biliyoruz. Katolik Avrupa bu çağrıya ilk başta duyarsız kalsa da Bizanslıların haksız olmadığı da her geçen gün daha belirgin hale geliyordu. 1070'li yılların sonuna gelindiğinde İznik'i ele geçirerek burada yeni bir Selçuklu devleti kuran Türkler, Anadolu'ya artık yerleşmişlerdi. Öte yandan Adalar Denizi kıyılarında bir beylik kuran Çaka Bey İstanbul'u sıkıştırmaya başlamış, Balkanlardaki Peçenek baskısı yoğunlaşmıştı. Bizans Devleti tarihinin en zor zamanlarından birini yaşıyordu. Bir yandan durumun ileride kendileri açısından da tehlikeli riskler içerdiğini gören, diğer yandan ise yüzyıllardır Katolik Roma ile Ortodoks Bizans arasındaki ayrışmayı kendi lehlerine çözebilecekleri bir fırsata dönüştürebilecekleri düşünen Avrupalılar, topyekûn bir Haçlı Seferi tertip etmek üzere harekete geçtiler. Papa II. Urbanus, 1095 Kasım'ında tertip edilen Clermont Konsili'nde yaptığı çağrıyla Haçlı Seferlerine giden süreci başlattı. Hristiyan Avrupa, Kutsal Topraklara düzenlenecek büyük bir Haçlı Seferi ile Müslümanların "zulmü" altında inleyen dindaşlarını kurtaracak, Hz. İsa'nın memleketini özgürleştirecek ve bu şekilde Papa'nın etrafında yeni bir Hristiyan birliği kurabilmenin de önü açılacaktı.³⁹

Urbanus'un çağrısı ile başlayan Haçlı Seferini büyük bir memnuniyetle karşıladığı görülen Bizans, Batı Hristiyanlarının bu teşebbüsünün imparatorluk açısından faydalı olacağı inancı ile kendi hesabına dinî hıncını bir yana bırakma konusunda istekli olsa da bir süre sonra Haçlılık fikrinin kendi beklentilerini aşan bir hareket olduğunu anlamıştı. İmparator'un bir tür ücretli asker gibi kendilerini yönlendirebileceğini umduğu Haçlılar, daha Bizans topraklarına girer girmez taşkınlıklara başlamış, geçtikleri yerlerin halkının can ve mal güvenliği açısından tehlikeli olduklarını göstermişlerdi. Bizans'ın yönlendirmesine açık olmadıkları gibi, şehirleri işgal ve talan ediyor, hiçbir dinî ve ahlakî değer tanımıyorlardı.⁴⁰ Üstelik Bizanslılar ile dost olmak gibi bir niyetleri de yoktu. Ortodoks Hristiyanlığı dinî bir sapkınlık olarak görüyor ve bundan dolayı onlara karşı herhangi bir vicdanî sorumluluk duygusu taşıyorlardı. I. Haçlı Seferi sırasında yaşananlar Bizans'ın Avrupa'ya dönük umudunu bütünüyle tahrir etmiş, aynı şekilde Haçlıların da Bizans'ın iyi niyetine ilişkin varsayımları çökmüştü. Üstelik ilk seferden sonra Bizans'ın Haçlılar eliyle Müslümanlardan geri almayı hayal ettiği topraklarda birtakım Haçlı idareleri kurulmuştu ve Haçlıların Yakındoğu'dan ayrılmak gibi bir düşünceleri de yok gibiydi. Dolayısıyla Bizanslılar politika değişikliğine gittiler. Bir yandan Haçlılarla ilişkilerini belirli bir seviyede muhafaza ederken, diğer yandan Müslüman Türklerle zaman zaman Haçlı dindaşları açısından olumsuz sonuçlar üreten yakınlıklar tesis ettiler. II ve II. Haçlı Seferlerini

³⁹ Clermont Konsili ve Haçlı Seferlerinin başlangıcına ilişkin birinci elden bir şahitlik için bkz. Fulcherius Carnotensis, s. 45 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 49-50; Peter Tudebodus, s. 57 vd.; *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, s. 49 vd.; Kanat ve Burçak, s. 51 vd.

⁴⁰ Koca, "Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?," s. 21.

Bizans'ın Haçlıları idare ederek bölgedeki geleceklerinin kendileri ile ilişkilerine bağlı olduğu Türklerle şu ya da bu vasatta olumlu bağlantı kurdukları hadiseler olarak değerlendirebiliriz.

İlk Haçlı Seferleri, Haçlı-Bizans ilişkilerinin bir anlamda turnusol kâğıdı olarak öne çıkmaktadır. Haçlı Seferlerinden önce gerilimli ve düşmanca olan tarafların birbirlerine ilişkin algıları, Haçlılık fikrinin olgunlaşmaya başladığı 1090'lı yıllarda düzelme eğilimleri gösterme noktasında ilerleme kaydetmiş olsa da birbirlerine karşı duydukları güvensizliği aşabilmeleri mümkün olmamıştır. Aşılamayan güvensizlik duygusu tarafların birbirlerine ilişkin algılarının olumlu anlamda dönüşme olasılığını ortadan kaldırmış, aksine şüphe ve güvensizlik her geçen gün daha da derinleşmiştir. Birbirlerine karşı iyi niyetlerini kaybetmiş olmaları siyasî anlamda doğal olarak farklı tavırlar takınmalarına sebebiyet vermiş, 1204 yılında İstanbul'un tahrip ve işgal edilmesi ile sonuçlanan IV. Haçlı Seferine giden yolun taşları döşenmiştir. Bu bakımdan, ilk Haçlı Seferlerinin Katolik ve Ortodoks dünyalarının muhtemel yaklaşma imkânlarını da geri dönülmez bir şekilde yok ettiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Altan, Ebru, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.
- Anonim, *Haçlı Tarihi*, çev. Ergin Ayan, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1994.
- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferlerinin Mâhiyeti ve Başlaması," *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri (26-27 Mayıs 1997)*, *Bildiriler*, İstanbul 1998, s. 1-14.
- Demirkent, Işın, "Haçlılar," *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 525-546.
- Finlay, G. *History of the Byzantine Empire: From MLVII to MCCCCLIII*, II, William Blackwood and Sons, Edinburgh, London 1854.
- France, J. *Victory in the East: A Military History of the First Crusade*, Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Gölgesiz Karaca, Sevtap, "I. Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğu'nun Siyasî Durumuna Bakış," *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4, Temmuz 2012, s. 141-153.
- Gregory Abû'l-Farac, (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, İngilizce çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Harris, J. *Byzantium and Crusades*, The Both Press, New York, London 2003.
- Holt, P. M., *Haçlılar Çağı*, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, yay. haz. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

- İnce, Fatma, “Selahaddin Eyyubî’nin İslam Birliğini Kurma Çabaları,” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, XVI/63, s. 455-466.
- İnce, Fatma, “Geoffrai de Villehardouin’in Kroniğine ve Çeşitli Kaynaklara Göre IV. Haçlı seferinin İstanbul Üzerindeki Etkileri,” *İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Konya 2012, s. 623-646.
- İnce, Fatma, “Haçlılarla Mücadelede Önemli Bir İsim: Nureddin Mahmud b. Zengi,” VI. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C. I*, TÜDAS, Azerbaycan 2019, s. 85-92.
- İnce, Fatma, *Nureddin Mahmud b. Zengi ve Haçlılarla Mücadelesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2011.
- J. Harris, *Byzantium and Crusades*, The Both Press, New York, London 2003.
- Kaleli, Emrullah, “Bizans ve Haçlı Seferleri,” III. *INES Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı*, Alanya 2018, s. 1254-1259.
- Kanat, Cüneyt ve Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.
- Kesik, Muharrem, *Selçukluların Haçlılarla İmtihanı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.
- Koca, Salim, “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?,” *Gazi Akademik Bakış*, 10/20, 2017, s. 15-15-35.
- Krey, August C. *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton 1921.
- Lemerle, Paul, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Magnus von Reichersberg, “The Chronicle of Magnus of Reichersberg,” *The Crusade of Frederick Barbarossa: The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Text*, trans. G. A. Loudi, Ashgate Publishing, Burlington 2010, s. 149-168.
- Munro, Dana. C., *Translations and Reprints from the Original Sources of European History, Vol. I, No: 4*, Philadelphia 1896.
- Norwich, J. J., *Byzantium: The Decline and Fall*, Borzoi Books, New York 2001.
- Odo de Deuil, *De Profectione Ludavici VII in Orientem, The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev. Virginia G. Berry, Columbia University Press, New York 1948.
- Oldenbourg, Zoe, *The Crusades*, İngilizce çev. Anne Carter, New York 1996.
- Peter Tudebodus, *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi*, trc. ve notlar: Süleyman Genç, Kronik Kitap, İstanbul 2019.
- Phillips, J., *Defenders of the Holy Land: Relations Between the Latin East and the West, 1119-1187*, Clarendon Press, Oxford 1996.
- Raimundus Aguilers (Raymond D’aguilers), *Historia francorum Qui Ceperunt Jerusalem*, İngilizce çev. August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton 1921.

- Remensis, Robertus (Robertus Manachus), *Robert the Mark's History of the First Crusade: Historia Iherosolimitana*, İngilizce çev. Carol Sweetenham, Ashgate Publishing, Cornwall: Burlington 2005.
- Taylor, W. R., "A New Syriac Fragment Dealing with Incidents in the Second Crusade," *The Annual of the American Schools of Oriental Research*, XI, 1929-1930, s. 120-130.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.
- Urfalı Mateos *Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, notlar: Edouard Dulaurer, Halil Yınanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Usta, Aydın, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.
- Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar)*, çev. Ergin Ayan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.